

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste Instituut

Eveli Allik

Erivajadusega lapse tugiisikutöö haridusasutuses tugiisikute pilgu läbi

Bakalaureusetöö

Juhendaja: MSW Merle Linno

Tartu, 2014

ABSTRACT

The personal assistant service is not a new concept in practice of Estonian Social Welfare, but the Regulations are vague, therefore, the availability of service, the content and the quality is uneven. The service organized mainly by local governments.

The personal assistant service is offered by a very wide range of people, hence the content of the service provided is very different. This service varies depending on the people's problems and needs.

This bachelor research focuses on personal assistant's work with a child with special needs. In order to enable a child with special needs to acquire education in mainstream schools the personal assistant services used. In this connection, the objective of the research work is to get an overview of everyday work of a personal assistant in kindergartens and schools. According to the objective the following questions were set:

1. How do personal assistants describe their own work?
2. How smoothly by the opinion of personal assistants does cooperation with other professionals proceed?
3. What are the different roles they fulfill in order to support the child's development?

During the research it has been found out that a lot of people start their support work without any training, so they have figure out their tasks themselves.

It has also turned out that the content of the work depends on the length of working time.

Descriptions of everyday work of personal assistant have brought out such task as monitoring, ensuring order, providing security, documentation, tutoring and teaching, care, and assistance in daily activities, outings and events.

In regards to cooperation, it has come out that personal assistants consider achieving cooperation with parents as the most problematic.

The collaboration with teachers also arises problems. Communication between them exists to a certain extent, but a personal assistant frequently work as an assistant teacher and deals with a child with special needs single-handedly.

The cooperation with other support specialists has been considered good.

With regards to social roles, it has turned out that the personal assistants feel themselves mostly in the role as mother. A motivator, a borders`setter, a security ensurer, the person who notices, a notes`maker, a caregiver and the role of a social worker also been mentioned.

To summarise, the research work demonstrates that personal assistants who work for educational institutions meet a wide range of tasks and roles. As they are committed to doing their job, then they are willing to work of anykind, irrespective of the content of the work, the time consuming and place in order to assist the child to the maximum.

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. TEOREETILINE LÄHENEMINE TUGIISIKU TÖÖLE	6
1.1. Sotsio-ökoloogiline teoreetiline lähtekoht	6
1.2. Erivajaduste määratlus, erivajadusega laps	9
1.3. Seadusandlik raamistik	12
1.4. Osalemine ja kaasamine	16
1.5. Erivajadusega laps haridusasutuses	17
2. METOODIKA	19
2.1. Probleemi seade, uurimiseesmärk ja – küsimused	19
2.2. Uurimismeetod, uurimuse läbiviimine	19
2.3. Uurimuses osalejad	21
2.4. Uurimuse käik ja eneserefleksioon	21
2.5. Analüüsiplaan	22
2.6. Analüüs ja arutelu	23
Kokkuvõte	33
Kasutatud kirjandus	35
Lisad	

Sissejuhatus

Tugiisikuteenus ei ole Eesti sotsiaalhoolekande praktikas uus mõiste, kuid tänaseni on regulatsioonid ebamäärased, mistõttu on teenuse kättesaadavus, sisu ja kvaliteet ebaühtlane. Teenust korraldab peaaesjalikult kohalik omavalitsus.

Tugiisikuteenust pakutakse väga erinevatele inimestele ja sellest tulenevalt on selle teenuse sisu väga erinev. See muutub sõltuvalt inimeste probleemidest ja vajadustest.

Minu bakalaureusetöö keskendub erivajadusega lapse tugiisiku tööle. Eesti on võtnud hariduses omaks kaasamise põhimõtte ning selle põhimõtte kohaselt peab olema erivajadusega lastel olemas samuti võimalus haridust omandada tavakoolis või lasteaias. Selleks, et erivajadusega laps saaks omandada hariduse tavakoolis kasutataksegi tugiisikuteenust.

Töötades lasteaias olen tõdenud seda, et tugiisiku tööharidusasutuses, eriti lasteaias koosneb paljudest erinevatest tahkudest ja ülesannetest. Sellest tulenevalt on minu bakalaureusetöö uurimisprobleemiks see, et puudub ühtne ettekujutus erivajadusega lapse tugiisiku tööst haridusasutuses, erinevates kohtades rakendatakse erinevaid praktikaid ning tugiisikud täidavad erinevaid ülesandeid. Selleks, et saada ettekujutus olemasolevatest praktikatest on oluline koguda tugiisikute enda kirjeldusi ja arvamusi oma tööst ning neid analüüsida. Töö tulemused aitaksid kaasa teenuse arendamisele.

Sellea seoses on minu töö eesmärgiks saada ülevaade tugiisiku igapäeva tööst lasteaedades ja koolides tugiisikute endi kirjelduste alusel. Varasemad uurimused selles valdkonnas minu andmetel puuduvad.

Uurimuse läbiviimisel kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi, andmed kogusin vaatluse ja poolstruktureeritud intervjuu abil. Uurimuses osales kokku 4 tugiisikut, kellest kaks töötab lasteaias tugiisikuna ja kaks koolis. Intervjuu viisin läbi 3 tugiisikuga ja tegin 2 vaatlust.

Bakalaureusetöö koosneb kahest osast. Töö teoreetiline osa käsitleb haridusasutuse rolli lapse arengus ja kasvamises ning tugiisikuteenust kui ühte olemasolevat varianti erivajadusega lapse osalemiseks ja kaasamiseks tavakoolis ja lasteaias. Töö empiirilises osas on antud ülevaade uurimisprobleemist ja eesmärgist, empiirilise materjali kogumis- ja analüüsimetodist, uurimuse käigust ja arutelust.

Täna oma juhendajat Merle Linnot mõistva ja kannatliku suhtumise ja heade soovitude eest ning uurimuses osalenuid tugiisikuid ja teisi kaasa aitajaid.

1. TEOREETILINE LÄHENEMINE TUGIISIKU TÖÖLE

1.1 Sotsio-ökoloogiline teoreetiline lähtekoht

Lähtun oma töös Veisson, Nugin (2009) kaudu Bronfenbrenneri (1979) teooriast, kuna see teooria toob välja süsteemid, mis mõjutavad lapse arengut kõige enam. Et erivajadusega laps saaks elada normaalset elu peaks tema ümber olev keskkond moodustama ühtse ja tervikliku süsteemi. Seetõttu valisingi oma töö teoreetiliseks lähtekohaks sotsio-ökoloogilise teooria, kuna see näitab tugiisiku positsiooni lapse lähiümbruses ning võimaldab näha tema olulist rolli mikrosüsteemi osana lapse arengu toetajana. Selle teooria järgi on võimalik kaardistada tegutsemisväli ja vaadata, kes on tegutsejad erivajadusega lapse ümber koos tugiisikuga.

Bronfenbrenner (1979) jaotab last ümbritsevad keskkonnad mikro-, meso-, ekso-, makro- ja kronosüsteemideks. Mikrosüsteemina saame vaadelda kodu ja lasteaia keskkondi, mesosüsteemina käsitleda seoseid nende vahel. Lapsele kaugema mõjuga on kohaliku omavalitsuse ja riigi tasandid (ekso-, ja makro-, kronosüsteemid) (Daniels, Stafford 1999).

Mikrosüsteem on esmane keskkond (kodu, lasteaed, kool, mängu- ja koolikaaslased), milles laps või noor areneb, saab kogemusi ning loob isikliku reaalsuse. Kodu füüsiline vorm ja sisustus (nagu ka kooliklassi vorm ja sisustus) moodustab lapse tegemistele ja kogemustele teatava raamistiku. Need võivad olla innustavad ja avastamisvõimalusi pakkuvad, kuid need võivad samuti olla arengut pärssivad (Klefbeck, Ogden 2001). Erivajadusega lapse mikrosüsteemi lisandub sageli lisaks vanematele veel üks oluline täiskasvanu tugiisiku näol, kellega peab laps harjuma ja kohanema (joon. 1).

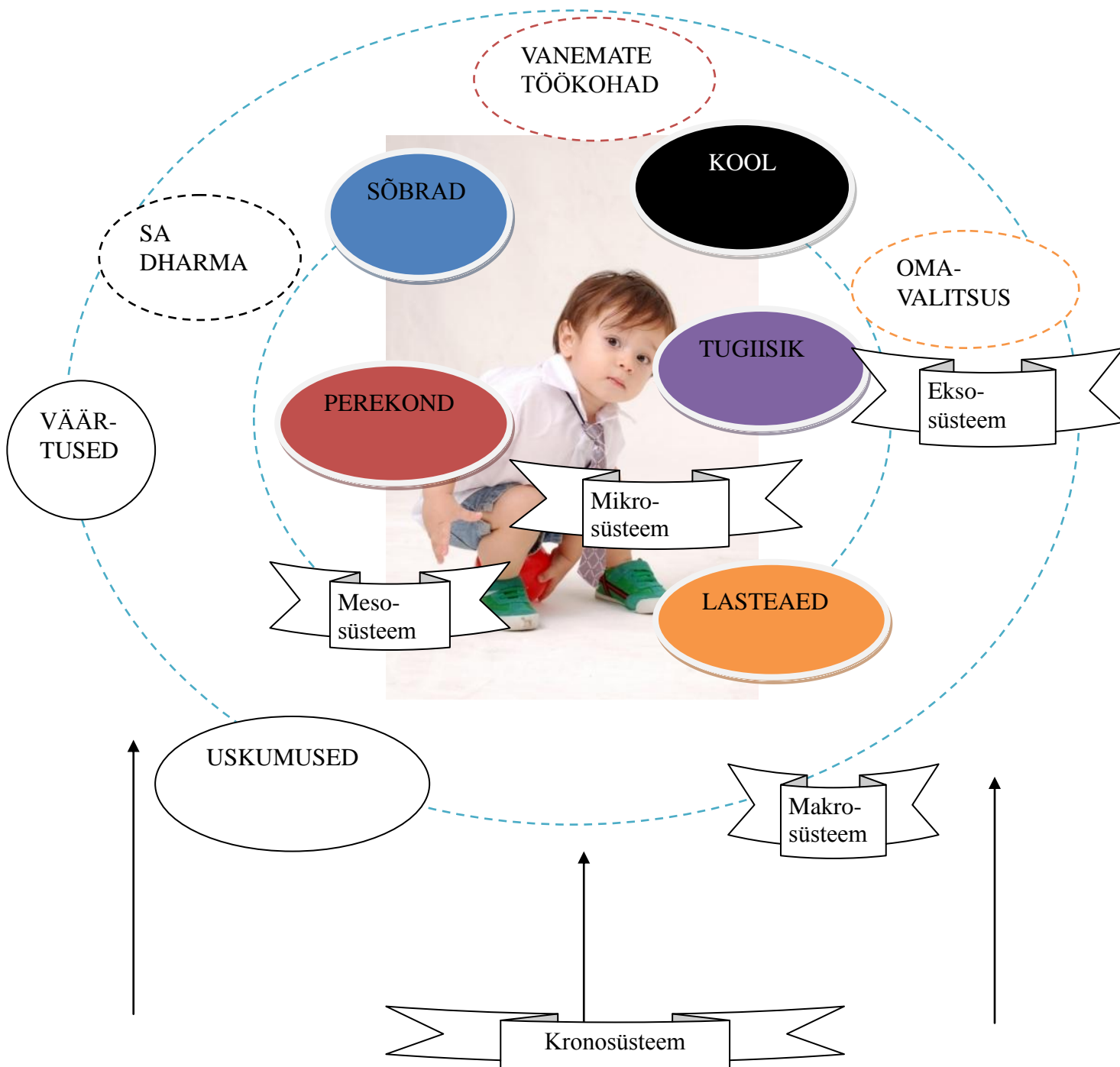
Mesosüsteem kujutab endast lapse ja keskkonna laienenud seoseid: kodu seos lasteaia, kooliga. Mesosüsteem tekib siis, kui laps liigub ühest mikrosüsteemist teise ning ökoloogilise ülemineku ajal on ta kergelt haavatav. Vahetatakse nii oma rolli kui keskkonda. Ülemineku sujuvuse määravad lapse tunded, mida üleminek endaga kaasa toob, kaasosalised ja ülemineku toimumise kulg (Klefbeck, Ogden 2001). Selles süsteemis on tugiisik ühenduslüliks kahe süsteemi vahel, kes aitab

lapsel kohaneda ning sujuvalt üle minna kodust lasteaeda või kooli. Tugiisik on lapsele nii õelda tõlgiks teiste laste, õpetaja ja uue laienenud keskkonna vahel, millega kohanemisel võib lapsel oma erivajadusest tulenevalt raskusi olla (joon.1).

Eksosüsteemi moodustavad keskkonnastruktuurid, mille mõjutused toimuvad nende indiviidide kaudu, kellest laps sõltub, või nende sotsiaalsete institutsioonide kaudu, millega ta on kontaktis. Tähtsaimad ametlikud ja mitteametlikud ühiskonna institutsioonid kuuluvad eksosüsteemi (näiteks vanemate töökohad, kohalik sotsiaal- ja tervishoiusektori abinõude süsteem, haridussüsteem, meedia, jne) (Klefbeck, Ogden 2001). Antud töö kontekstis moodustavad eksosüsteemi kohalik omavalitsus, tugiisiku koolitust pakkuv SA Dharma ning muud institutsioonid, milles laps küll otseselt ei osale, kuid mis teda kaudselt mõjutavad (joon. 1.).

Makrosüsteem moodustub peret mõjutavatest etnilis-kultuurilistest, religioossetest ja sotsiaalmajanduslikest teguritest. Siin on olulisel kohal vanemate hoiakud ja väärtushinnangud, ideoloogilised suundumused, seadusandlus (Tulva, Viiralt 2001) (joon. 1).

Bronfenbrenneri teooriat on täiendatud kronosüsteemiga. See tähendab ühiskonnas aset leidvate sündmuste mõju indiviidi elukaarele etnilis- kultuurilises ning ajaloolises perspektiivis (Tulva, Viiralt 2001) (joon.1).

Joonis 1. Lapse arengut mõjutavad süsteemid (autori joonis Klefbecki, Ogdeni (2001) alusel).

Erinevate Euroopa riikide ajaloos (enne 19. sajandit) piirdus erivajadustega laste ravimine ja nende eest hoolitsemine peamiselt hooldamisega. Lapsed jäid koju omaste hooldada või paigutati nad vastavasse hoolekandeesutusse, mis sarnanes haiglaga. Neid lapsi ei peetud arenemisvõimelisteks (Bakk, Grunewald 1999).

Kaasajal on nii pessimistlik lähenemine taandunud ja on hoolima hakatud sellest, et igal lapsel on oma väärtus. On hindama hakatud seda, et ka erivajadusega laps saaks ja peaks saama elada võimalikult normaalset elu.

Ka ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni üldpõhimõtted ütlevad, et:

- a) austus inimeste loomupärase väärikuse, individuaalse autonoomia, kaasa arvatud vabadus ise oma valikuid langetada, ja iseseisvuse suhtes;
- b) mitte diskrimineerimine;
- c) täielik ja tõhus osalemine ja kaasatus ühiskonna elus;
- d) austus erinevuste suhtes ning puuetega inimeste tunnustamine inimeste mitmekesisuse ja inimkonna osana;
- e) võrdsed võimalused;
- f) juurdepääsetavus;
- g) meeste ja naiste võrdsus;
- h) austus puuetega laste arenevate võimete suhtes ning austus puuetega laste õiguse suhtes säilitada oma identiteet (Sotsiaalministeerium puudega inimesele).

Elada normaalset elu tähendab muu hulgas seda, et:

- ✓ Saaks kasvada üles oma vanemate juures;
- ✓ Saaks arenemiseks vajalikku abi;
- ✓ Saaks käia tavalises koolis, isegi kui läheb vaja eriõpetust;
- ✓ Teda võetaks tõsiselt ja koheldakse respektiga jne. (Bakk, Grunewald 1999).

1.2. Erivajaduste määratlus, erivajadusega laps

Kõik lapsed on ju mõneti erinevad ja vajavad seetõttu ka erinevaid tingimusi elus ja eluga toimetulekuks.

Mõnikord erinevad lapsed võimetelt, taustalt ja isiksuseomadustelt sedavõrd, et nende arengu vajadusi on keeruline rahuldada harjumuspärasel ja kergesti kättesaadaval viisil. Sel viisil

avalduvaid erinevusi nimetataksegi laiemalt **erivajadusteks**. Kui erivajadused ilmnevad enne kooliiga, siis nimetatakse neid pikemalt *arengulisteks* erivajadusteks, koolieas aga *hariduslikeks* erivajadusteks (Kõrgesaar 2002).

Sõnapaar „hariduslik erivajadus” on muutunud igapäevase keelekasutuse osaks ja ka rahvusvaheliselt omamoodi ametlikuks terminiks, mida kiputakse erinevalt tõlgendama. Eri riikides käsitletakse mõistet erinevalt. Üldine tendents on aga, et kui veel kümnekond aastat tagasi seostusid sellega eelkõige puuded, siis nüüd mõeldakse hariduslike erivajadustega õpilaste all kõiki, kel ühel või teisel põhjusel on oht jääda kõrvale võimetekohasest haridusest (Kivirand 2014).

Minu uurimuses osalenud tugiisikud töötavad autismispektri häirega, käitumisprobleemidega, liikumispuudega ja Prader-Willi sündroomiga lastega, seetõttu kirjeldan järgnevalt neid arenguhäireid lähemalt.

Autismispektri häire (RHK 1999) – on arenguhäire, millega kaasneb huvide ja tegevusaktiivsuse piiratus, stereotüüpsus ja monotoonne korduvus tegevustes ja käitumises. Enam esinevad nendest on lapsea autism, atüüpiline autism ja Aspergeri sündroom (Kuzemtšenko 2010).

Autism ei ole vaimupuue, kuid sageli kaasneb autismiga ka vaimse arengu mahajäämus erineval tasemel. Oluline on meeles pidada, et autism ei ole alguse ja lõpuga haigus, mida saab ravida medikamentide või dieediga, vaid see on elupuhune puue. „Raviks” on peamiselt eripedagoogiline sekkumine ning autismile omased iseärasused jäävad inimest saatma kogu eluks. Sagedamini esinevad probleemid on silmside puudumine, rutiini vajadus, stereotüüpsed korduvad motoorsed tegevused, ükskõiksus suhtlemisel, loova ja rollimängu puudumine, ühe ja sama asja lõputu kordamine, omapärane sõnakasutus, ei mängi teiste lastega, ühepoolne suhtlemine, tugev puute-, heli-, valgus- või soojustundlikkus, sunduslik sõltuvus tarbetutest liigutustest või rituaalidest ning tugevalt väljendunud erihuvideid. Autismile omased erinevad probleemid esinevad erinevas koosluses ja erineva tugevusega, seetõttu on kõik autismiga lapsed unikaalsed ja vajavad individuaalset lähenemist (Kuzemtšenko 2010).

Seetõttu vajabki enamus autismispektri häirega lapsi isiklikku assistenti (tugiisikut), et suuta neid ümbritsevat maailma tõlgendada ja mõista ning olla võimeline viibima näiteks lasteaias, koolis või päevakeskuses. Sellist abi võib vaja minna küllalt pika aja jooksul, mõnel juhul terve elu. Tugiisik on otsekui inimlik abivahend, mida autismihaige vajab samamoodi nagu raske liikumispuudega inimene ratastooli (Bakk, Grunewald, 1999).

Prader-Willi sündroom (PWS) - on geneetiline sündroom, mille põhjuseks on muutused 15.kromosoomi pika õla regioonis 15q11-13. Sündroom esineb kõikidel rassidel ning võrdselt nii nais- kui ka meessoost isikutel.

Enamiku lapsevanemate ja õpetajate arvates saab PWSiga laps lasteaias hästi hakkama. Kuigi nad on oma eakaaslastest psühhomotoorse arengu osas 1–2 aastat maas, õpivad nad kiiresti kaaslastelt, kes on neile eeskujuks ja innustajateks. Täpselt nagu kõik koolieelikud, õpivad PWSiga lapsed paremini väiksemates klassides. PWSiga õpilaste õpioskused ja -eesmärgid varieeruvad suuresti. Paljudele õpilastele saab takistuseks sotsiaalsete oskuste kesine areng ja kerge või mõõdukas vaimupuue. Üliharva on PWSiga õpilasel raske vaimupuue. Paljudel koolieelikutel on raskusi lasteaias olemisega kauem kui pool päeva. PWSiga koolieelikutel on probleeme püsivuse ja vastupidavusega; nad väsivad kergesti ning muutuvad päeval uniseks. Põhjuseks ülekaalulisus ja ebapiisavad hingamisliigutused, mille tagajärjel koguneb verre ülemäära süsihappegaasi. Sageli on ka PWSiga laste öine uni häiritud, see omakorda süvendab päevast unevajadust (Dorn ja Goff 2009).

Kuna selle sündroomiga lapsed väsivad kiiresti ja on aeglasemad tegevustes võrreldes teiste lastega, siis tegevuste läbiviimisel saab neid toetada tugisik.

Emotsionaalsed ja käitumisraskused - emotsionaalsed ja käitumisraskused on üldtermin, mis kirjeldab lapsi, kelle käitumine või emotsioonid takistavad või muudavad isiksuse arengut ja mõjutavad suhteid, samuti mõjutavad ka negatiivselt õppimist ja teiste laste õpikeskkonda.

Seda terminit kasutatakse siis, kui probleemid on tõsisemad kui tavapärane korrarikkumine või reaktsioon ajutisele stressi olukorrale, kuid on vähem tõsised kui käitumisprobleemid, mida on põhjustanud psühhiaatrilised kõrvalekalded. Saab ka eristada lapsi, kelle käitumine on kontrollitav, ja neid lapsi, kelle käitumist ei ole võimalik kontrollida. Käitumisprobleemid võivad ilmneda agressiivsuse, reeglite rikkumisena, tähelepanu probleemidena või endassetõmbumisena.

Ühiseks tunnuseks on piiratud käitumisrepertuaar, st ei ole piisavalt oskusi reageerida adekvaatselt erinevates olukordades. Emotsionaalsete ja käitumisprobleemide põhjusi on palju ja need on väga erinevad. Üldjoontes võib need jagada lapsest endast tulenevateks põhjusteks ning väljaspool last olevateks põhjusteks. Lapsest endast tulenevad faktorid võivad ilmneda tõsiste emotsionaalsete ja psühholoogiliste probleemidena, mille algpõhjus võib jääda varasesse lapsepõlve (nt füüsiline ja psüühiline allasurutus, hooletusse jätmine, väärkohtlemine) (Lilleoja 2012).

Liikumispuue

Kõige suurema rühma (keskmiselt kaks last 1 000 elusalt sündinud lapse kohta) liikumispuudega lastest moodustavad kesknärvisüsteemi kahjustusega lapsed. Rahvusvaheliselt kasutatakse selliste seisundite tähistamiseks ingliskeelset lühendit CP (inglise keeles Cerebral Palsy), meil enamasti ladinakeelset lühendit PCI (Paralysis Cerebralis Infantilis). Rahvakeeli öeldult tähendab see halvatus. Kahjustus ajus on tekkinud erinevatel põhjustel sünnieelselt, –aegselt või –järgselt. Suur riskirühm on enneaegsed lapsed. PCI-lastel on rohkem või vähem häiritud liikumine. Probleemid võivad esineda tasakaalu, koordineerimise ja peenmotoorikaga. Võib esineda kõneprobleeme. Neljandikul kesknärvisüsteemi kahjustusega lastest lisanduvad nägemisprobleemid, osal lastest on kuulmislangus (Kaldoja 2010).

1.3. Seadusandlik raamistik

Õigus haridusele on tunnistatud üheks põhiliseks inimõiguseks ning seda õigust on rõhutatud ka ÜRO Puudega Inimeste Õiguste konventsioonis. Ka tugisikud, kes töötavad haridusasutuses lähtuvad oma töös ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonist ja teistest alusdokumentidest, mis reguleerivad Eesti sotsiaaltööd.

Puuetega inimeste õiguste konventsioon käsitleb eraldi puuetega lapsi (RT II, 04.04.2012, 6):

1. Osalisriigid võtavad kõiki vajalikke meetmeid, et tagada puuetega lastele kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielik teostamine teiste lastega võrdsel alustel.
2. Kõigis puuetega lastega seotud tegevustes tuleb esikohale seada lapse parimad huvid.
3. Osalisriigid tagavad, et puuetega lastel on õigus vabalt väljendada oma seisukohti kõigis neid puudutavates küsimustes ja nende seisukohtadele omistatakse vajalikul määral kaalu, arvestades nende vanust ja küpsust teiste lastega võrdsel alustel ning et nad saavad selle õiguse teostamiseks oma puudele ja vanusele vastavat abi.

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni kohaselt hõlmab puuetega inimeste mõiste isikuid, kellel on pikaajaline füüsiline, vaimne, intellektuaalne või meeleline kahjustus, mis võib koostoimel erinevate takistustega tõkestada nende täielikku ja tõhusat osalemist ühiskonnaelus teistega võrdsel alustel.

Eestis on puue defineeritud puuetega inimeste seaduses selliselt: puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel (Puudega inimesed.Sotsiaalministeerium.i.a).

Puudega lapsed vajavad tavalisest enam tähelepanu ja hoolitsust, samuti peab lapsevanem hakkama otsima teavet, mis aitab tal uues olukorras paremini hakkama saada. Nagu kõigi laste puhul, on ka puudega lapse peamine kasvataja ja hooldaja tema vanem, kuid lapse puudest tulenevate vajaduste rahuldamiseks pakutakse täiendavat abi. Lapse puude raskusastme määramine annab õiguse saada erinevaid riigi ja omavalitsuste poolt pakutavaid sotsiaalteenuseid, toetusi ja soodustusi. Puudega lapse ja tema pere abistamine on jagatud riigi ja kohaliku omavalitsuse vahel (Sotsiaalministeerium i.a).

EV sotsiaalhoolekande seaduse § 10 loetleb ja defineerib järgmisi sotsiaalteenuseid: sotsiaalnõustamine; proteeside, ortopeediliste ja muude abivahendite andmine; koduteenused; eluasemeteenused; hooldamine perekonnas; hooldamine ja rehabilitatsioon hoolekandeasutuses; toimetulekuks vajalikud muud sotsiaalteenused.

Rehabilitatsiooniteenus on sotsiaalteenus, mis sisaldab rehabilitatsiooni vajaduse hindamist ja tegevuste planeerimist, planeeritud tegevuste täitmise juhendamist ja hindamist, füsioterapeudi teenust, tegevusterapeudi ja loovterapeudi teenust ning sotsiaaltöötaja, eripedagoogi, psühholoogi ja logopeedi teenust (Sotsiaalministeerium i.a.).

Peale lapsele puude määramist koostatakse isiklik rehabilitatsiooni plaan, mille alusel ta saab erinevaid rehabilitatsiooniteenuseid. Sotsiaalhoolekande seaduse § 26, milles käsitletakse puuetega isikutele võrdsete võimaluste tagamist, milles sätestatakse, et kohaliku omavalitsuse ülesanne on määrata vajadusel tugiisik või isiklik abistaja.

Kuna tugiisikuteenuse sisu ei ole sotsiaalhoolekande seaduses reguleeritud, sätestab selle kohalik omavalitsus teenuse korraldaja ja rahastajana. Tugiisikuteenus on sarnane isikliku abistaja, nõustamis- ja hooldusteenusega. Teenuse osutamisel on oluline teenuse sisu kohaliku omavalitsuse õigusaktis ja/või teenuse osutamise lepingus kirja panna, et teenuse saaja, tugiisik ja rahastaja

saaksid teenuse sisust ja eesmärkidest ühtemoodi aru. Isikule võib samaaegselt tugiisikuteenusega osutada ka muid tema toimetulekut arendavaid, säilitavaid, toetavaid ja parandavaid teenuseid (Sotsiaalministeerium i.a.).

Toon siinjuures välja tugiisiku ja isikliku abistaja teenuse sisud erinevate materjalide põhjal:

Tugiisikuteenus

Lapse tugiisik abistab last arendavate tegevuste läbiviimisel, õpetab ja julgustab last igapäevaelus toime tulema, on vajadusel lapsele täiskasvanud saatjaks või abistab õppimisel, aitab vajadusel last suhtlemisel pereliikmetega või väljaspool kodu, õpetab last enda eest hoolitsema jms. Tugiisiku teenust saav laps elab oma kodus (sh asenduskodus) ning kohtub tugiisikuga regulaarselt nii oma kodus kui ka teistes kokkulepitud kohtades, alati lapsevanema teadmisel ja nõusolekul (Žuravljova 2012).

Lähtuvalt lapsest on tugiisiku teenuse sihtgrupid:

1. Lapsevanemad, kes vajavad abi lapse eest hoolitsemisel ning lapsele turvalise ja toetava kasvukeskkonna loomisel;
2. Lapsed, kes vajavad abi asenduskoduteenusel, perekonnas hooldamise teenusel või turvakoduteenusel viibides või sealt lahkudes iseseisvalt elama asumisel;
3. Lapsed, kes vajavad abi seoses eestkostel olemisega ning eestkoste lõppedes iseseisvalt elama asumisel;
4. Lapsed, kes vajavad abi psüühika- või käitumishäire tõttu;
5. Lapsed, kelle vanemad on raskustes nende eest hoolitsemisega ning neile turvalise ja toetava kasvukeskkonna loomisega;
6. Jt.

(Sotsiaalministeerium i.a)

Isikliku abistaja teenus.

Isikliku abistaja teenuse põhimõtted töötati välja Iseseisva Elu Liikumise ideoloogiast, mille prioriteediks on puudega inimese iseseisev toimetulek (Personal Assistance Services, 1993).

Isiklik abistaja on palgaline töötaja, kes abistab vastavalt lepingule puudega inimest füüsiliselt

igapäevastes tegevustes, millega klient puude tõttu iseseisvalt toime ei tule. Isiklik abistaja lähtub oma töös iga konkreetse kliendi erivajadusest ja tööjuhustest (liikumispuue, nägemispuue, liitpuue). Isikliku abistaja teenust aetakse segamini teiste teenustega (hooldaja, tugiisik, sõbrateenus, saatjateenus jne.). Teenuse eesmärk on tagada puudega inimesele võrdne võimalus osaleda aktiivselt ühiskonnas. Isiklik abistaja põhiülesandeks on abistamine: liikumisel, eneseteenindamisel, spetsiifilistes toimingutes (lugemine, kirjutamine, kõnelemine (tõlgiteenused) jt. Isikliku abistaja konkreetsed tööülesanded ja tööaja määrab puudega inimene (või hooldaja). Puudega inimene või tema hooldaja vastutab isikliku abistaja väljaõppe eest (Liikumispuudega Laste Tugiühing).

Laste erivajadus, mille järgi määratakse teenus on erinev. Kui tugiisik õpetab ja arendab vajalike oskusi, et suurendada lapse iseseisvat toimetulekut, mille tulemusel vajadus teenuse järele järkjärgult väheneks, siis isiklik abistaja teeb asjad ära, mida laps iseseisvalt oma erivajadusest tulenevalt teha ei saa.

SA Dharma on üks neid organisatsioone, kes tugiisikuid koolitab. SA Dharma poolt korraldatud koolituste sisuks on tugiisikute töö alused ja eetika, võrgustikutöö, praktiline toimetulekuõpetus, turvalisus peres, suhtlemisprotsessid, tugiisik ja seadusandlus jne. (Vabatahtliku tugiisiku meelespea 2010).

Tugiisikute koolituses räägitakse tugiisiku töö alustest ja eetikast, mis on tugiisiku tegevuse eesmärk, mis on töö põhimõtted, tugiisiku rollid, töö alustamine, tugiisiku vastutus ja piirid, usaldussuhte loomisest, probleemide kaardistamisest, alaeesmärkide püstitamisest, koostöö eesmärkide saavutamisel ja probleemide lahendamisel, tagasiside andmisest, tugiisiku töö lõpetamisest, tugiisiku töö alusdokumentidest. Võrgustiku töös räägitakse mis on võrgustik, kuidas mõistame võrgustikutööd, võrgustikukaardist, keskkonnakaardist, tugiisik ei sekku meditsiinilistesse probleemidesse ega ole põetaja, ta aitab inimest hingeliselt. Praktilises toimetulekuõpetuses räägitakse kuidas koostada ja planeerida perega pere eelarvet. See on vajalik neile, kes töötavad eeskätt peredega. Turvalisus peres teema juures räägitakse laste väärkohtlemisest, alkoholismist, muudest sõltuvusainetest. Suhtlemisprotsesside teema juures käsitletakse suhtlemisprotsesside seaduspärasusi, oma rolli ja rolli piire, uskumusi ja väärtusi, millest tugiisik oma tegutsemisel lähtub, kuidas luua ja hoida kontakti, motiveerimise põhialuseid (Vabatahtliku tugiisiku meelespea 2010).

Kui ka Sotsiaalhoolekande seaduses on täpsustamata isikliku abistaja ja tugiisikuteenuse vahelised erinevused, siis see loob juba eos segaduse, mis on ühe või teise teenuse mõte.

Erinevate spetsialistide hinnangul tuuakse laste rehabilitatsiooniplaanides välja lapsele abistava teenusena tugiisikuteenus ning seda ka haridusasutuses.

Konventsioonist tulenevalt on erivajadustega lastel samasugused õigused õppida elukohajärgses koolis. See tähendab, et lasteasutus, kui kohaliku omavalitsuse hallatav asutus peab need võimalused tagama.

Laste ja noorte hariduse korraldamist reguleerivad Eestis mitu seadust:

- Eesti Vabariigi haridusseadus (RT 1992,12,192)
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (RT I 2010, 41, 240)
- Koolieelse lasteasutuse seadus (RT I 1999, 27, 387)

Eesti seadusandlus toetab puuetega laste haridus. Eesti Vabariigi Haridusseaduses, Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses ja koolieelse lasteasutuse seaduses on sätestatud, et riik ja kohalik omavalitsus peavad tagama Eestis igauhe võimalused koolikohustuse täitmiseks ja pidevõppeks õigusaktides ettenähtud tingimustel ja korras.

Tugiisikuteenust loetakse kui universaalseks teenuseks erivajadusega lapsele võimaldamaks käia tavalasteaias või koolis.

1.4. Osalemine ja kaasamine

Tugiisiku üks ülesannetest ongi aidata kaasata erivajadusega lapsi tavalasteaeda ja tavakooli tegevustesse.

Erivajadusega laste kaasamine tavaühiskonda on üks demokraatia väljendusviise (Daniels, Stafford 1999).

Laste kaasamine on eesmärgistatud tegevus, mis võimaldab lastel aktiivselt osaleda enda heaolu, õigusi ja arenguvõimalusi puudutavate küsimuste käsitlemises (Lastekaitse Liit, laste ja noorte kaasamine).

Tavakoolis või rühmas käimine pakub erivajadusega lastele võimaluse tavalise arenguga lapsi jäljendada, nendega suhelda. Teiste sõnadega saab erivajadusega laps arendada sotsiaalseid suhteid nii, nagu enamik lapsi seda teeb – kogemuse kaudu. Kui erivajadustega lapsed õpivad kõrvuti tavaliste lastega, luuakse kõigile lastele võrdsed võimalused saada tunnustust, sõltumata nende kognitiivsetest, füüsilistest, sotsiaalsetest või emotsionaalsetest erivajadustest.

Erivajadusega lapsele võimaluse pakkumine käia tavalises lasteaias või koolis ongi tema kaasamine. Paljud puudega lapse vanemad soovivad, et laps saaks käia tavalasteaias või koolis. Seal saab laps õppida, suhelda ja mängida oma eakaaslastega. Kuigi Padrik (2011) toob oma artiklis haridusportaalil koolielu.ee-s välja, et koolieelse eripedagoogika-alased uurimused on kinnitanud, et mida noorem on laps ja mida väljendunum on tema erivajadus, seda väiksem on tema võimalus õppida eakaaslastelt kollektiivis. Siinkohal tekib küsimus sellise kaasamise efektiivsuses ning kas see pakub erivajadusega lapsele piisavat arengut.

Laste osaluse toetamine ühiskonna tasandil

Last väärtustatakse ja arvestatakse võrdväärse ühiskonnaliikmena enam, täiskasvanud on teadlikumad laste osaluse vajalikkusest ja kaasamise võimalustest ning viisidest, laste osakaal ühiskonnas toimuvate protsesside mõjutamisel on suurenenud, ning ühiskond on senisest lapsesõbralikum ja toetab lapse igakülgsel arengut (Lastekaitse Liit, osalus ja kaasamine).

Antud töö kontekstis on tugiisik kui lapse osaluse soodustaja. Osalus erivajadusega lapsele tähendab, et tugiisik kaasab lapse õppe- ja arendustegevusse temale tähenduslikul ja sobival viisil.

1.5. Erivajadusega laps haridusasutuses.

Erivajadusega laps on kõigepealt laps kõigi lapse vajadustega. Iga lapse taga on perekond. Lapse arenemine ja kasvatamine on eelkõige vanemate asi. Lasteaed ja kool tulevad mängu kui kodu täiendus (Bakk, Grunewald 1999). Erivajadustega lastele suunatud tegevused peaksid senisest veelgi rohkem olema suunatud iga puudega lapse inimõiguste, mitte-diskrimineerimise, võrdsete võimaluste soodustamise ja aktiivse kaasamise tagamisele. Eesti ühiskond on liikunud jõudsalt arengus, kus puudega isikus, sh lapses nähti hooldust vajavat patsienti, kes ei panusta ühiskonda ning on passiivne teenuste tarbija ehk hooldatav, sellesse etappi, kus igas puudega lapses osatakse näha lihtsalt last, kes vajab olemasolevate takistuste kõrvaldamist, et olla ühiskonnael, sh koolikeskkonna täieõiguslik aktiivne liige (Haukanõmm 2010).

Tugiisik on lapsele takistuste „kõrvaldajaks“, et erivajadusega laps saaks olla täieõiguslik ühiskonna liige.

Tugiisiku seisukohalt vaadates on väga oluline koostöö nii lapsevanemaga kui teiste spetsialistidega. See annab paremaid tulemusi lapse arengus. Samas nendivad spetsialistid, et aegajalt tajuvad nad lastevanemate poolt usaldamatust ning lastevanematel on raske mõista näiteks haridusasutuse olukorda, jäädes kindlaks enda seisukohtadele ja nõudmistele (Karama 2012). See kehtib kõikide laste puhul.

Tugiisiku ametikoha põhieesmärk haridusasutuses on toetada lapse arengut. Luua ja tagada tingimused lapse kasvamiseks ja arenemiseks vastastikusel lugupidamisel ning üksteise mõistmisel laste ja nende vanematega, hoolitseda laste elu ja tervise eest. Soodustada lapse integreerumist ühiskonda. Aidata kaasa lapse pingete maandamisele ja hingelise tasakaalu saavutamisele läbi lapse kasvukeskkonna ja käitumise realistliku hindamise ning moraalse toetuse ja isikliku eeskuju andmise. Toetada erivajadusega lapse õpitegevust ja läbi selle soodustada tema igakülgset arengut. Seega tugiisik peab looma selle ühisosa pere, õpetaja (lasteaed ja kool) ja lapse vahel.

Kuzemtšenko (2011) rõhutab, et eelkooliealine autismispektri häirega laps võiks käia kindlasti lasteaias ning selleks sobivad nii tavarühm, tavarühm koos tugiisikuga või erirühm.

Liikumispuudega lastele kohandatud koole on Eestis vaid mõned üksikud, eelkõige sõltub liikumispuudega lapse tavakooli saamine kooli heatahtlikkusest ja õpetaja mõistvast suhtumisest. Osad kohalikud omavalitsused on leidnud võimaluse rahastada liikumispuudega lastele koolis viibimise ajaks isikliku abistaja teenust. Nende roll ongi aidata last nii liikumisel ühest ruumist teise kui ka mujal, kus laps abi vajab (õppevahendite kättesaamisel koolikotist, toidu kättesaamisel sööklas) (Kaldoja 2010).

Pärnus loodi pretsedent, kus tavakooli loodi selline teenus nagu kooliabistaja, kes saaks koolis liikumispuudega last aidata (Klaus 2014).

2. METOODIKA

2.1 Probleemi seade, uurimisküsimused ja –eesmärk

Eelnevat teemat kokkuvõttes ja isiklikule kogemusele tuginedes ning vestlustele teiste erivajadusega lastevanematega on jäänud mulje, et tugiisik määratakse erivajadusega lapsele haridusasutusse, hindamata seejuures lapse tegelikku teenuse vajadust antud keskkonnas.

Tugiisiku baaskoolituses räägitakse konkreetselt mida teevad ja mida ei tee tugiisikud. Samuti on supervisioonidel on räägitud tugiisiku tööaja pikkusest.

Sellised erisused, tekitavad tugiisiku teenust pakkuvatele inimestele segadust. Samuti on erinevad arusaamad teenuse sisust asutuse juhtkonnal, õpetajatel, lastekaitsetöötajatel ja lastevanematel.

Kuna antud teemat ei ole varem uuritud, siis on huvi üles näidanud ja teema vajalikkust kinnitanud ka praktikud, Põhja-Eesti Autismi Liidu juhatuse liige Ivica Mägi rõhutas kirjavahetuses, et sellisel teemal töö tegemine on väga vajalik, sest see aitaks raamistada tugiisiku tööd haridusasutuses.

Probleemist lähtuvalt püstitasin oma bakalaureusetöö eesmärgiks saada ülevaade tugiisiku tööst lasteaedades ja koolides tugiisikute endi kirjelduste alusel.

Tuginedes töö eesmärgile püstitan järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas tugiisikud ise kirjeldavad oma tööd?
2. Kuidas sujub koostöö teiste spetsialistidega tugiisikute kirjelduste alusel?
3. Missuguseid erinevaid rolle nad täidavad, et toetada lapse arengut?

2.2 Uurimismeetod, uurimuse läbiviimine

Lähtuvalt püstitatud eesmärgist kasutan oma bakalaureusetöös kvalitatiivset uurimisviisi. Andmekogumismeetodina kasutasin poolstruktureeritud intervjuud ja vaatlust.

Poolstruktureeritud intervjuu korral pannakse teemavaldkonnad, mida soovitakse käsitleda, kirja intervjuu kavas ning iga teemavaldkonna kohta esitatakse üldiselt üks avatud küsimus, mille kohta oodatakse intervjuueeritava käest pikemat vastust (Laherand 2008).

Vaatlusi planeerides ja intervjuukava koostades oli aluseks minu enda kogemus tugiisikuna. Vaatlused planeerisin läbi viia hommikupoolisel ajal arvestades lasteaia päevakava.

Intervjuu läbiviimisel ei pannud ma intervjuueeritavaid kindlatesse raamidesse. Minu eesmärk oli saada intervjuu käigus uusi mõtteid ja kuulata intervjuueeritavate endi arvamusi ja kirjeldusi igapäevasest tööst.

Poolstruktureeritud intervjuu kava sisaldas järgnevat teemasid:

- Teadmised tugiisiku tööst
- Missugusele lapsele ollakse toeks
- Töö sisu
- Koostöö teiste spetsialistidega
- Selle töö raskused ja probleemid
- Rõõmud ja mured
- Erinevad rollid

Intervjuukava koostades oli soov tegelikult rääkida osalejatega ka sotsiaaltöö teooriatest, mida nad oma töös kasutavad, kuid kuna uurimuses osalevatel tugiisikutel puudub sotsiaaltöölane haridus ja nad ei valda erialast keelt, siis pidin muutma nii küsimuste sisu kui ka sõnade kasutust.

Esimesena viisin läbi osalusvaatluse. Töötan erivajadusega lapse tugiisikuna ning kaardistasin oma tegevust ennelõunasel ajal, kuna sellel ajal toimub lasteaias kõige aktiivsem arendustegevus. Teise vaatluse viisin läbi ühe uurimuses osaleva tugiisiku töö juures, kellega tegin lisaks veel intervjuu. Mõlemad vaatlused toimusid 2013 aasta sügisel.

Esimese intervjuu viisin läbi 2013 sügisel lasteaia tugiisikuga. Kaks järgnevat intervjuud kooli tugiisikutega viisin läbi kevadel 2014 aastal.

Intervjuud viisin läbi kahel korral intervjuueeritavate endi kodus ja ühel korral intervjuueeritava töö juures. Intervjuud toimusid eelnevalt kokkulepitud ajal. Intervjuu kestvusaeg oli kahel korral 30 minutit ja ühel korral lühemalt, kuna see toimus intervjuueeritava töö juures.

Andmete kogumise meetodite valikul oli eesmärk, et uurimuses osalejad võiksid ise võimalikult palju rääkida oma tööst. Vastajad olid hästi motiveeritud, olid kohe nõus intervjuud andma.

Enne intervjuu läbiviimist ja vaatlust tutvustasin uurimuses osalejatele oma uurimuse eesmärgi ja konfidentsiaalsusega seotud küsimusi. Kui midagi oli segane vastajatele või tuli hiljem vastajatele meelde, siis oli võimalus helistada ja küsida. Intervjuu läbiviimise õhkkond oli sõbralik ja sundimatu. Intervjuud salvestasin ning seejärel transkribeerisin.

2.3. Uurimuses osalejad

Oma töös valisin intervjuueeritavateks tugisikud kes töötavad antud aja hetkel haridusasutuses, kas siis lasteaias või koolis. Uurimuses osales kokku neli tugisikut, kaks neist töötavad lasteaias ja kaks neist koolis. Vastajad valisin tugisikute hulgast, kellega koos läbisin tugisikute baaskoolituse.

Mina olen tugisikuks tavalasteaia ühele autismispektri häirega lapsele, teine lasteaia tugisik on tugisikuks tavalasteaia kahele lapsele, kellest üks on autismispektri häirega (7a.) ja teine laps Prader-Willi sündroomiga (6a.). Esimesena intervjuueeritud kooli tugisik on tavakoolis tugisikuks ühele autismispektri häirega lapsele (IV klass) ja teine kooli tugisik on tavakoolis tugisikuks kahele lapsele, kellest üks on liikumispuudega laps ja teine käitumisprobleemidega laps (II klass).

2.4. Uurimuse käik ja eneserefleksioon

Minu kui uurija sain vaatlejana ja intervjuueerijana oma esimesed kogemused seda uurimust läbi viies, mistõttu tegi see mind esialgu kohmetuks. Aga kuna ma tundsin intervjuueeritavaid varasemast, siis mõne aja pärast see kohmetus kadus. Ma läbisin koos intervjuueeritavatega tugisiku baaskoolituse ning ma arvan, et see tegi intervjuueerimise minu enda jaoks lihtsamaks. Tänu sellele koolitusele oli mul võimalik ka leida oma töö jaoks intervjuueeritavaid. Isiklikult julgen arvata, see et me intervjuueeritavatega teineteist varasemast ajast tundsin, muutis nendel intervjuueeritava rollis olemise ka kergemaks. Tundsin, et nad olid minuga avatumad. Oletan, et võib olla kui ma oleks olnud päris võõras, siis kõiki asju nad mulle rääkinud poleks.

Kahe intervjuu puhul, mis toimusid intervjuueeritavate endi kodus, oli õhkkond intervjuu ajal vabam.

Peale intervjuude transkribeerimist tekkis veel endal mõtteid juurde, mida oleks tahtnud teisiti küsida või mida oleks tahtnud rohkem teada. Hiljem tekkis soov teada saada, kas on ka selliseid tegevusi mida igapäevaselt ei tee. Julgen arvata, et kui intervjuud oleks olnud pikemad, siis oleks ka saadav informatsioon olnud mahukam.

Osalusvaatluse käigus jäi silma ka selliseid asju, mida varem ei osanud märgata. Enda töö juures vaatlust tehes oli raske objektiivseks jääda, kuna olen igapäevaselt selle töö sees. Teises lasteaias vaatlus teha oli lihtsam. Sain näha seda tööd rohkem kõrvalseisja pilgu läbi, mis omakorda andis mõtteid intervjuukava koostamiseks.

2.5. Analüüsiplaan

Kasutasin suunatud sisuanalüüsi, otsisin andmetest teemasid lähtudes uurimisküsimustest ja intervjuukavast. Seejärel korrastasin andmed järgmise kava kohaselt:

Põhikategooriad:

1. Teadmised tugiisiku tööst

Alamkategooriad:

- Varasemad teadmised enne tugiisiku tööle asumist
- Teadlikkus peale tugiisiku koolituse läbimist
- Tööaja pikkus

2. Kirjeldused igapäeva tööst

Alamkategooriad:

- Jälgimine
- Korra ja turvalisuse tagamine
- Dokumenteerimine
- Juhendamine, õpetamine
- Abistamine
- Muud tegevused

3. Koostöö

Alamkategoriad:

- Koostöö lapsevanematega
- Koostöö õpetajaga
- Koostöö teiste tugispetsialistidega

4. Tugiisiku erinevad sotsiaalsed rollid

2.6 Analüüs ja arutelu

Analüüsi peatüki struktureerin neljaks alapeatükiks vastavalt analüüsi plaanile. Esimeses peatükis annan ülevaate sellest, mida teadsid tugiisikud varem sellest tööst, teises kuidas tugiisikud kirjeldavad oma tööd, kolmandas peatükis saab ülevaate sellest kuidas ja kellega koostööd peavad tugiisikud oluliseks ja viimases peatükis sellest, millistes rollides tugiisikud igapäevaselt on.

Konfidentsiaalsuse huvides omistasin igale vastajale individuaalse koodi ning intervjuueeritava tsiteerimisel kasutan töös järgmist viitamissüsteemi, kus T tähendab intervjuueeritavat, sellele järgnev number näitab mitmes intervjuueeritav oli kõikidest intervjuueeritavatest ning numbrile järgnev täht näitab, kas intervjuueeritav on lasteaia või kooli tugiisik. Nii näiteks tähendab T3K uurimuses kolmandana osalenud tugiisikut, kes töötab koolis. Tsitaadid tähistatakse kursiivkirjas ning tekstist väljajäetud osi tähistatakse märkega /.../.

2.6.1 Teadmised tugiisiku tööst

- *Varasemad teadmised ja kogemused tugiisiku tööst*

Intervjuude käigus selgus, et kõigil osalejatel puudusid varasemad teadmised ja kogemused tugiisiku tööst. Näiteks lasteaia tugiisik oli varem töötanud õpetaja abina samas lasteaias ning ta ütles: *”varem ma ei teadnud suurt midagi sellepärast, et meil ei olnud ju varem asutuses sellist töökohta olnud”* [T2L].

Kooli tugiisikutest üks oli varem töötanud pikapäevarühma õpetajana samas koolis ning ta ütles varasemate teadmiste ja kogemuste kohta nii: *”Ja siis oli koolis logopeed, kes nagu soovitas, et kuna ma olen ka pikapäevarühma õpetaja seal, siis et ma olen selline rahulik, et ma sobiks sellele tööle, siis direktor rääkis minuga ja nii ma sattusingi selle töö peale selle poisiga/.../varem ei*

teadnud ma sellest tööst midagi. See oli mul nagu esimene kogemus”[T3K].

Siin tuleb välja, et tugiisikuks saamisel on saanud oluliseks nende isikuomadused, mitte niivõrd ettevalmistus või teadmised.

Teine koolitugiisik oli töötanud varem hooldajana ja väikelastekodus ja kui ma küsisin, kuidas ta sattus tugiisiku töö peale, siis ta rääkis nii: *”Lihtsalt inimesed olid teadnud ja tundnud mind, algul lihtsalt tuttavad inimesed palusid mu enda lapsele tugiisikuks, siis olidki algul linnavalitsuse. Algul koolis ja kodus lapsel ja siis ma ei olnud seda tugiisiku tunnistust veel saanud. Aga see töö meeldis mulle, oli kogu aeg meeldinud, tegelikult noh ma ei teagi öelda kus maalt mul see töö on alanud, sest ma olin ka väikelastekodu lapsega sõitnud kooli ja tagasi ja mul on olnud erinevaid tugilapsi olnud. Kuna lapsed mulle väga meeldisid ja ma olin väikelastekodus varem töötanud, siis selletõttu otsitigi mind ülesse. Lihtsalt teati, et ma saan sellega hakkama. Ja hiljem ma siis läksin algul ka ilma tugiisiku paberita kooli tööle, sinna kesklinna kooli, kus ma praegu olen, siis see kool saatis mind sinna kursustele. Ja nüüd on mul see paber käes, ja loomulikult nad nüüd tahavad juba, nüüd ma olen teist aastat seal tööl ja järgmisel aastal endiselt tahavad mind*”[T4K].

Enda kohta võin öelda nii palju, et ka mina täpsemalt ei teadnud mida tugiisiku töö endast kujutab. Mingi ettekujutus oli tekkinud ülikoolis omandatud teadmiste baasil.

- ***Teadlikkus peale tugiisiku koolituse läbimist***

Intervjuudes osalejad rääkisid, et koolituse läbimine on andnud neile juurde täpsemaid teadmisi ja enesekindlust. Samuti on saanud veendumuse, et siiani tehtud töö on tehtud õigesti. Koolitugiisik rääkis nii: *”Nüüd kui see koolitus on läbitud, on rohkem enesekindlust juures*”[T3K].

Peale koolituse läbimist tekkis koolituse läbinutel parem ettekujutus sellest tööst.

- ***Tugiisiku töö aeg***

Kõigi uurimuses osalenud tugiisikute töö aeg on väga erinev.

Tööaja pikkust on käsitletud tugiisikute supervisioonidel, seetõttu küsisin selle kohta uurimuses osalejatest. See tähendab, et kas tugiisik on lapse kõrval ainult siis kui toimuvad lasteaias arendavad tegevused ja koolis õppetunnid või on lapse kõrval kogu päeva.

Mina isiklikult viibin lapse kõrval kaheksa tundi, kuna see laps vajab tuge, juhendamist ja järelvaatamist terve päev.

Teine lasteaia tugiisik ütles oma tööpäeva pikkuse kohta nii: *"viie tunnine tööpäev on ettenähtud"*[T2L]. Lasteaias on töö korraldatud nii, et ta viibib laste kõrval sellel ajal kui toimub õppe- ja arendustegevus. Õhtupoolsel ajal pole nendel lastel nii palju abi ja juhendamist vaja, kuna õhtupoolsel ajal on lasteaias lastel rohkem vabategevuse ja mängimise aeg. See tähendab, et mida pikemalt tugiisik lapse kõrval viibib, seda raskema erivajadusega laps on.

Üks koolitugiisikutest ütles oma tööpäeva pikkuseks olevat kolm tundi päevas *"ettenähtud on viisteist tundi nädalas ja kolm tundi päevas"*[T3K]. Teine kooli tugiisik rääkis: *"Olen koolimajas nii kaua kui õppetöö käib/.../ kõige rohkem kaheni"*[T4K].

Samuti rääkis tugiisik, kes on tugiisikuks liikumispuudega lapsele, et: *"viin koju, hoolitsen terve päeva tema eest"*[T4K]. Siin tuleb välja, et alati pole kindlat tööaega ega kohta määratud.

Kokkuvõtlikult tuleb välja, et tugiisikut on vaja rohkem õppetegevustes ning mida pikema aja jooksul tugiisik lapse kõrval viibib, seda rohkem erinevaid ülesandeid täidab. Samas näitavad erinevad tööaja pikkused ka erinevat praktikat.

Seda teemat kokkuvõttes, mis tuli veel intervjuudes välja, et kõik uurimuses osalenud tugiisikud oli enne koolituse läbimist töötanud juba 1- 1,5 aastat tugiisikuna. Millest ma järeldan, et nad täitsid selliseid tööülesandeid mida oli vaja teha, teadmata kas see on tugiisiku töö või mitte.

Tsitaatidest võib välja lugeda, et nende isikuomadused on saanud määravaks tugiisikuks saamisel, mitte professionaalsus ega teadmised.

2.6.2 Kirjeldused igapäeva tööst

- ***Jälgimine***

Oma töökogemuse põhjal valisin vaatluse tegemise ajaks hommikupoolse aja, kuna sellel ajal toimub lasteaias kõige aktiivsem õppe- ja arendustegevus. Vaatluse ajal nägin, et tugiisik istub koos lapsega laua taga õppetegevuse ajal, jälgib mida ja kuidas laps tegevusi sooritab ja kui laps on hädas ja ei oska enam edasi teha, siis hakkab last juhendama kuidas edasi teha. Laseb lapsel võimalikult palju ise hakkama saada, et lapselt mitte ära võtta isetegemise rõõmu.

Tugiisikud kirjeldasid ühe osana oma tööst laste jälgimist, et laps täidaks talle antud ülesanded. Näiteks lasteaia tugiisik ütles oma töö kohta, et üheks tema ülesandeks on vaadata, et lapsed „korralikult käsi pesesid, lihtsalt jälgin.“[T2L] See tähendab, et ta seisab lapse kõrval ja vaatab kuidas laps käsi peseb, kui vaja tuleb meelde seebi kasutamist ja näitab kus kohast oleks veel vaja pesta.

Tulenevalt konkreetsete laste arengulistest iseärasustest tugiisik rohkem jälgib kui aitab tegevusi teha. Vaatluste ja intervjuu põhjal võib järeldada, et jälgimine toimub ainult siis kui lapsel on tegevus või toiming selge. See tähendab, et tugiisik jälgib, et laps teeks seda korrektselt. Erivajadusega lapse puhul võibki mõni oskus olla veel puudulik, siis tugiisik jälgib, et laps teeks seda õigesti. Kui lapsel toiming ei õnnestu, siis hakkab tugiisik last juhendama ja õpetama, kuidas oleks õige. Jälgitakse ka laste lusika- ja pliatsihoidu, riietumist ja vajadusel korrigeeritakse ning suunatakse.

Jälgimist kirjeldasid ka kooli tugiisikud.

„Kolm tundi istun tema juures, jälgin, et tal ka kodused tööd oleks tehtud, et tunnis ei lobiseks, ei segaks teisi lapsi, et ta töötaks kaasa“.[T3K]

Koolis jälgimine on sarnane sellega, mida rääkis ka lasteaia tugiisik. Tugiisik istub lapse kõrval, vaatab et laps teeks tunnis tööd, kui vaja juhendab.

- **Korra ja turvalisuse tagamine**

Kooli tunnis jälgimine kujuneb rohkem korra tagamiseks, et saaksid nii teised õpilased õppida kui õpetaja oma tööd teha.

„Et kuna õpetaja ei saa ka siis tööd teha, kui ta koos teiste lastega koos ei tööta. Jah ta hakkab rääkima, ta vilistab, vahel ta ei hakkagi tööle, tema oma mõtted, siis ta vahel kommenteerib õpetajat, et noh, mis jutt see üldse on, selliste sõnadega, mul on suva ja siis ta eirab isegi minu keelde. /.../ Kui ta kaasa ei tööta, siis ja noh, kui ta üldse hakkab tundi segama, siis me tuleme temaga üldse klassist ära/.../ kui ta on rahunenud maha ja oleme kokkuleppinud et ta teeb tunnis kaasa, siis läheme tundi tagasi, aga kui ei, sest enne olen õpetaja käest võtnud need ülesanded või

harjutused mida ta peab tegema kirjalikes töödes. Ja siis ta teeb, kuni me oleme eraldi ruumis ja ta teeb need ülesanded seal ära. Kui ta lõpetab enne ära, siis läheme koos klassi tagasi, ja kui ta on rahulik, on rahunenud, siis läheme.” [T3K]

Tugiisikud rääkisid, et peavad kooli tunnis ja lasteaias tagama selle, et kui erivajadusega laps hakkab tundi segama oma häälituste, rääkimise või vilistamisega, siis peavad nad seda last suutma rahustada, nii et tunnis säiliks vaikus ja kord. Tihtipeale on nad sunnitud tunnist koos lapsega lahkuma. See tähendab, et tugiisik on korraldajaks rollis: *”Kui ta üldse hakkab tundi segama, siis me tuleme temaga üldse klassist ära”*[T3K].

Osalusvaatluse ajal tekkis ka minul selline moment, kus õpetaja palus mul lapsega ruumist lahkuda, kuna laps hakkas oma häälitustega hommikuringi segama.

Turvalisuse tagamisest rääkis lasteaia tugiisik nii: *„lähme ülesse muusikatundi, siis turvan neid trepist minemisest/.../ noorem laps ei astu nii korralikult trepist ülesse.”*[T2L].

Kooli tugiisik kirjeldas turvalisuse tagamist nii: *„/.../”ma pean ausalt öeldes teisi lapsi kaitsma/.../ isegi vahetunnis/.../kehalises käin kaasas, sest ei ole võimalik üksi lasta teda, sest käed jalad lendavad”*[T4K].

Turvalisuse tagamisest koolis jäi mulje, et tugiisikul on vaja füüsiliselt olla lapse kõrval, et käitumisprobleemidega lapsel ei tekiks üldse võimalust agressiivseks muutuda. Lasteaia tugiisikud rääkisid pigem lapse enda turvalisuse tagamisest.

Nii koolis kui lasteaias on tugiisiku ülesanneteks minu vaatluste ja intervjuude järgi tunni või rühma rahu ja vaikuse tagamine.

- **Juhendamine ja õpetamine**

Lasteaia tugiisik juhendab õppetegevuse ajal lapsi. Lasteaia tugiisik rääkis juhendamise kohta nii: *„Suuliselt juhendan ja pliiats on mul käes ja siis näitan kuhu on vaja pliiats panna, ma tema käega ei tee midagi ära, vaid lihtsalt ütlen, et pane siia see pliiats ja tõmba siia see kriips või kuidas parasjagu vaja on”*[T2L].

Siin tuleb see välja, et tugiisik ei tee lapse eest midagi ära. Oma kogemuse põhjal võin öelda, et suuline juhendamine sõltub sellest kui suure erivajadusega laps on. Mina oma töös ei saa ainult suulise juhendamisega hakkama, kuna konkreetse lapse arenguline erivajadus on nii suur, et tema puhul ei piisa suulisest juhendamisest. Näiteks voolimise ajal pean tema randmetest tema käsi juhtima ja nii samuti teiste käeliste tegevuste ajal.

- ***Abistamine, hooldamine***

Üks kooli tugiisikutest abistab liikumispuudega last. Ta räägib oma töö sisust järgmist: *"Kui vanemad kodust on ära, siis ma toon ta kooli/.../sööb kätte anda/.../ mõned õppevahendid/.../ olen seltsiks talle/.../käin WC-s temaga/.../ seni kuni teised pereliikmed koju tulevad"*[T4K].

Intervjuus tuli välja see, et tugiisik on ise teadlik, et ta teeb põhimõtteliselt isikliku abistaja tööd. Tema tööjuhised annab talle lapsevanem. Lasteaia tugiisik ja teine koolitugiisik ei toonud intervjuus välja otsest abistamist.

Oma töökogemuse põhjal kirjeldan oma töö sisu järgmiselt: liikumistunnis tõstan ja liigutan lapse käsi ja jalgu vastavalt kuidas tunnis õpetaja ette näitab, muusikatunnis lihtsalt viibime kohal, sest kaasa laulmist tema ei tee, kuna on kõnetu. Hoolitsen tema ihupuhtuse eest vajadusel, vahetan mähkmeid, panen lapse magama, annan riietumisel riided kätte, annan toitu kätte.

Lapse abistamine ja lapse hooldamine sõltuvad suurel määral lapse erivajadusest, milleks on laps ise võimeline või milles peab teda aitama. Siin kerkib esile lapse tegelikke vajaduste hindamise küsimus, kas lapsel on vaja tugiisikut, kas isiklikku abistajat või hoopis hooldajat. Näiteks autismispektri häirega laps kes tulenevalt oma erivajadusest ei tõsta ise oma käsi ja jalgu võimlemistunnis, nii et tugiisik peab tema käsi ja jalgu liigutama, siis tal oleks vaja pigem juba isiklikku abistajat.

- ***Muud tegevused***

Selles alamkategoriasse koondasin sellised tegevused mida tugiisikud ei tee igapäevaselt, vaid siis kui selleks on vajadus. Sellisteks tegevusteks on siis üritustel ja väljasõitudel saatmine.

Üks kooli tugiisikutest kirjeldas oma tööülesandeid nii: *"Kui on kogunemised/.../siis olen mina*

temaga kaasas, istun tema juures” ning kui ma küsisin kas väljasõitudel ka teda saadab, siis ta vastas: *”See ei ole minu ülesande sees/.../ mis väljaspoole koolimaja jääb, see ei ole minu töö”*[T3K]. Sellest lõigust tuleb välja, et antud tugiisik on lapse kõrval ainult koolimajas.

Lasteaia tugiisikuga intervjuu käigus sellest juttu ei olnud, aga mulle varasemast ajast teadaolevalt saadab ta lapsi nii asutusesisestel üritustel kui ka väljasõitudel. Samuti teen seda mina oma töös.

Tõin need tegevused välja, kuna need on ka tegevused mida tugiisikud teevad sõltuvalt lapsest.

- **Dokumenteerimine**

Lisaks jälgimisele dokumenteerivad tugiisikud igapäevaselt laste tegemisi ja toiminguid.

„/.../minu jälgimise all, ma ka dokumenteerin igapäeva tegevused /.../, ma kirjeldan nende toimetulekut igapäev, nende toiminguid /.../” [T4K].

Dokumenteerimise eesmärk on see, et nende dokumentide või päevikute põhjal on hea jälgida laste arengudünaamikat igapäevaselt, et näha lapse erinevaid arengu etappe. Kas ja kui pika aja jooksul on edasimineku toimunud. Samuti on hea kasutada seda materjali, kui on toimunud mingi intsident või juhtum, kus oleks vaja teada mis selle põhjustas või mis selleni viis. Päeviku sisu on ka abiks tugiisikule endale aruande koostamisel juhtkonnale. Päevikusse panevad tugiisikud kirja ka enda tegemised ja tegevused mida nad on teinud lastega päeva jooksul, samuti enda tunded ja mõtted. Kokkuvõtvalt võib öelda, et dokumenteerides lapse igapäevaseid tegevusi ja toiminguid on tugiisik kui lapse arengu kaardistaja.

2.6.3 Koostöö

- **Koostöö lastevanematega**

Nagu ma teooria osas välja tõin, et lastevanematega koostöö on väga oluline kõikide laste puhul. Tugiisikud intervjuudes kinnitasid seda ja nad rääkisid lastevanematega koostööst nii: *”Lastevanematega suhtleb kasvataja/.../ ühe lapse vanemaid ma ei näegi, sest ma lähen enne töölt ära/.../ aga teise lapsevanemaga ikka suhtleme me rohkem, kes lõunast ära viiakse”*[T2L]. Antud tugiisiku töökorraldus on selline, et ta ei kohtu ühe lapsevanemaga, kuid teise lapse vanematega kohtub tihedamini.

„Lastevanematega on hea[koostöö]”[T3K]

Teine kooli tugiisik rääkis: *"Tihti vanemad ei tee koostööd, et taha teha ja ei usu seda. Me peame nad selleni viima, sest laps on ju hädas. Ja peame, märka last ja mis see sõnum sisaldab"*. [T4K].

Intervjuude ja isikliku kogemuse põhjal võib öelda, et väga raske on saada lapsevanemaid koostööle. Mõni lapsevanem tunnistab probleemi, mõni on väga tõrjuv. Aktsepteerimine tähendab mõne ammu märgatud probleemi tunnistamist, sildistamiskartust ja vahel ka millegipärast häbi.

Siin juures jõuan teooria osas väljatoodud mikrosüsteemini, kus tugiisikul on väga suur roll lapse arengus, kus tal tuleb teha koostööd lastevanematega, kes ei taha või ei näe lapse arengulisi puudujääke.

- **Koostöö õpetajatega**

Üldiselt võib intervjuude ja vaatluste põhjal öelda, et koostöö õpetajatega on paikkonniti erinev. Lasteaia tugiisik rääkis koostööst nii, kui olin küsinud kui palju suunab õpetaja tema tööd: *"Vahel harva, vahel harva, need lapsed ongi nagu jäetud minu hooleks. Muidugi õpetaja tegeleb ka nendega, ühesõnaga annab nendele ka need töölehed ja näitab kuidas moodi on vaja mõnda tähte või numbrit tegema hakata, aga enamus tööülesanded jäävad ikka, nendega tegelemine jääb minu hooleks"* [T2L].

Siin kohal tuleb välja, et õpetaja ei tegele erivajadusega lapsega, õpetaja annab tööjuhised tugiisikule, aga mitte lapsele.

Ning samas kirjeldavad kooli tugiisikud koostööd õpetajatega nii: *"Probleeme selle lapsega muidugi oli, aga noh siis ta oli noorem ja väiksem, et siis sai nagu õpetaja temast veel jagu. Aga asi läks aina hullemaks, et tema, poiss vaatas, et tema võim on ikkagi selles klassis, õpetaja tegeles ainult temaga, peab koguaeg keelama. Teiste lastega ei saagi tegeleda./.../siis saatis ta alla sinna, kas õpetajate või direktori tuppa, et istu siin ja teed tööd siin. Aga tund jäi siis nagu ikka poolikuks, liiga palju võhma läks õpetajal selle poisi peale. Ja siis kui hakkas neljas klass peale, siis oli päris hull, ei saanud enam üheski tunnis ütleme niimoodi rahulikult tööd teha. Poiss tegi seda mida tahtis ja mõni tund oli hästi, mõni tund ei olnud ja siis sellest tuligi see, et on vaja talle kõrvale tugiisikut./.../Õpetaja ütlebki, väga hea et sa oled, et tema näiteks sellest jagu ei saa, millega mina saan hakkama"* [T3K]. Siin pidas tugiisik silmas seda, et kui laps ei allu õpetaja korraldustele, siis tugiisiku korraldustele allub ta paremini. Siin juures tuleb välja see millest eelnevalt juba juttu oli, et tugiisik peab korra tagama.

Tehes vaatlust oma töö juures panin ma tähele alles hiljem vaatluspäevikut analüüsides, kuidas õpetaja ei tegelenud lapsega, kellele ma tugiisikuks olin, vaid justkui eeldas, et mina seda teen.

„No see on ju tegelikult tore, et neid tahetakse ka integreerida tavalaste hulka. Kuigi see tekitab ju noh teistes lapsevanemates trotsi, ma ütleksin seda, ega keegi ei taha et tema laps saaks vähem tähelepanu tänu sellele, et mingi puudega laps on rühmas. No sellepärast ongi tugiisik, et seda ei juhtuks. Tugiisik nagu võtab need väikesed erivajadusega enda peale ja õpetaja saab tegeleda teiste lastega”[T2L].

Eelnevast tsitaadist tuleb välja, et enesele teadvustamata võtavad tugiisikud endile õpetaja abi rolli.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et õpetajad kasutavad tugiisikut kui enda abilisena, aga mitte lapse abilisena, kes last tegevustesse kaasaks.

- **Koostöö teiste tugispetsialistidega**

Tugiisiku töös tuleb koostööd teha paljude tugispetsialistidega lapse arengu toetamiseks.

Lasteaia tugiisik rääkis koostööst teiste spetsialistidega minimaalselt, ütles vaid, et mõlemad lapsed käivad logopeedi juures, kus tema ise nendega kaasas ei käi.

Teine kooli tugiisik rääkis koostööst lapse psühholoogiga: *”Siis helistasime vanematele, rääkisime, et uurisin kas nad on käinud psühhiaatri juures, kas tal on rohud peal ja kõik. Muidugi ema esimene reaktsioon, vastus oli, tal ongi see Aspergeri sündroom, et ta ongi selline. Et ema poebki selle taha, ta ei saa enam kodus temaga hakkama. Ja siis ongi, et vaadake ise kuidas hakkama saate selle asjaga. Ja siis rääkisin ka psühholoogiga.”[T3K].*

Sellest tsitaadist võib järeldada, et tugiisik tunneb vastutust selle eest, et laps käiks ikka psühholoogi juures.

Oma töös käin lapsega logopeedi juures kaasas, selleks et näha mida teeb logopeed lapsega ja et seda teha temaga ka rühmaruumis. See on selleks vajalik, et me koos logopeediga teeksime ühesuguseid tegevusi, siis need tegevused kinnistuvad lapsel paremini.

Teine kooli tugiisik rääkis koostööst erinevate spetsialistidega nii: *”Kakskeelse poisiga nii kaugele saanud, et ema sai ka aru, et see laps vajab abi, kas või tuleviku nimel, psühhiaatrilist nagu ka, kas*

on diagnoosi või mida. Või vähemalt abi ühesõnaga. Nii, et nüüd, me oleme komis, meil on siis tugispetsialistide komisjon, sinna kuulun siis mina, sotspedagoog, psühholoog, klassijuhataja kindlasti, siis vanem kui ta soovib ja me oleme nii kaugele jõudnud, et me kutsume ta sinna, siis logopeed, direktor tuleb tihti meile appi sinna nõu ja jõuga, et me siis saame nagu, tihti kaasame linna lastekaitsetöötaja, eksole, kui on asi ikka väga hull”[T4K].

Koostöö kohta kokkuvõtte oleks selline, et teised spetsialistid aktsepteerivad tugiisikut võrdse partnerina.

2.6.4 Tugiisikute erinevad rollid

Intervjuude käigus selgus, et tugiisikud tunnevad end väga paljudes erinevates rollides.

Üks kooli tugiisik rääkis oma tunnetest nii: *”/.../ vahel on selline tunne, et ma olen nagu ema, et tänita oma kindla suunaga muudkui, vot sa pead seda tegema, sa ei lähe arvuti tundi, miks sul see tegemata on, kas oled arsti juures käinud, kas sa rohtusid oled võtnud ja nii edasi”[T3K].*

Kahjuks seavad nad lapse heaolu kõrgemale iseenda tervisest ja heaolust, ning seetõttu võivad nad tundagi endid ema rollis. Kui koolitusel räägitakse, et ei ole hea oma ema rolli tööle kaasa võtta, siis tahes-tahtmata tekib selliseid olukordi kus, see ema roll kerkib esile. Mis ei tähenda seda, et tugiisik ei tohiks olla hooliv ja armastav, vaid igale rollile on siiski omased kindlad sotsiaalsed ootused. Selge rolli võtmine aitab oma ülesandeid paremini täita ning kaitseb ka läbipõlemise eest.

Tuli välja ka see, et tugiisik peab olema ka mingil määral piiride seadja rollis.

Piiride seadmisest rääkis üks kooli tugiisikutest nii: *”Kuula nüüd tundi, palun ära vilista. Et ära tee, lapsed keelavad ka teda, ma ütlen, et õpetaja keelab sind ja lapsed keelavad, ütlen et palun kuula tundi. Et vahel ta allub aga vahel tekib nagu selline trots, et ma ikkagi teen, et vaatab kui kaugele see viib. Ja olen ka seda nagu kasutanud, et kui ta nüüd tunnis kaasa ei tee, ta ei vilista ega midagi, aga lihtsalt ei hakka kirjalikku tööd kaasa tegema, istub nii sama, vaatab ringi ja siis ma ütlen, valik on sinu, kuna sina nüüd kaasa ei tee see nelikümmend viis minutit, siis vahetunnist läheb sul kümme minutit töö tegemiseks. Teised lähevad välja, sina teed tööd. Ja siis on ta hakanud sellepeale tööd tegema. Ja alguses oli, tegi ilusti kaasa ja siis kui ma jälle hakkasin seda ütlema, et ja siis ta hakkas ütlema et ma tean, et sa seda teed, sa ei lase mind vahetundi kui ma kaasa ei tee. Ma ütlesin, et nüüd kümme minutit teed tööd, kui sa nüüd ei tee, siis tuleb suur vahetund, siis meie sinuga istume klassis ja teed oma kirjalikku tööd. Ja siis teeb ta selle töö ära.”[T3K].*

Üks kooli tugiisikutest rääkis tunnustamisest: *”näiteks kui ta tunnis ilusti kaasa teeb, siis ma*

kirjutan päevikusse, et olid tubli, töötasid kaasa, käitusid tundides hästi”[T3K]. Siit tuleb välja tunnustaja roll.

Hooldaja rollist rääkis lasteaia tugiisik, kui ma küsisin hooldaja tööd puudutavate tegevuste kohta, näiteks mähkmete vahetuse kohta, siis vastas ta nii : ” *No kui neil oleks, siis kindlasti*”[T2K].

Kooli tugiisik tunnistas, et ta teab, et on liikumispuudega lapsele isikliku abistaja rollis.

Dokumenteerirollis on kõik tugiisikud, kes päevikut täidavad.

Sotsiaaltöötaja rolli täidavad nad enesele teadvustamata. Seda võib välja lugeda sellest tsitaadist: *„Mure on muidugi see, et need lapsed tekitavad teistes lastes kuidagi moodi, nad hakkavad jäljendama teinekord neid lapsi, sest vaata, kõik õppimine käib jäljendamise alusel ja teinekord hakkavad samamoodi käituma kui see puudega laps. Vot see on võib olla see mure, et nad arvavad, et nemad võivad teha mingit üks asja. Aga me seletame ära, et nemad on natuke eripäraga, millega tuleb teistel arvestada*”[T2L].

Nad aitavad integreerida erivajadusega lapsi tavaühiskonda. Tugiisik koolis on kui sotsiaalpedagoogi käepikendus, kes märkab ja näeb ka teisi lapsi, keda oleks vaja aidata. Tugiisik võiks olla see, kes on kui sotsiaaltöötaja ja tegutseb lapse ja haridusasutuse kokkupuute kohtades.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli saada ülevaade, kuidas näevad ja kirjeldavad oma tööd ja töö sisu erivajadusega laste tugiisikud, kes töötavad haridusasutuses. Antud töö raames viisin läbi kolm intervjuud, ühe vaatluse ja ühe osalusvaatluse.

Kuna paljud tugiisikud hakkavad tööle ilma koolituseta, siis nad peavad oma tööülesanded endale ise välja mõtlema.

Uurimuse käigus tuli välja, et tööaja pikkusest sõltub töö sisu. See tähendab, et mida pikem on tugiisiku tööaeg, seda rohkem on töö sisu sarnane isikliku abistaja tööle.

Kirjeldustest igapäeva tööst tulid välja sellised tööülesanded, nagu jälgimine, korra ja turvalisuse tagamine, dokumenteerimine, juhendamine ja õpetamine, hooldamine ja abistamine igapäeva toimingutes, saatjaks olemine väljasõitudel ja üritustel.

Koostöö osas tuli välja, et tugisikud pidasid kõige probleemsemaks koostöö saavutamist lastevanematega. Kui koostöö on saavutatud, siis arvasid nad selle olevat hea. Ometi tajuvad tugisikud koostööd lastevanematega pingelisena. See võib olla sellest, et tugisikute ja lastevanemate ootused laste suhtes on erinevad.

Küsimusi tekitab koostöö õpetajatega. Uurimustulemusest selgus, et peamine probleem on koostöö õpetajatega, mis ei toimi nii nagu see peaks. Kuna õpetajad võtavad tugisikuid kui enda abilise, siis ei toimu ka erivajadusega lapse kaasamist õpetaja poolt samadesse tegevustesse, mida teevad teised lapsed. Tööjuhendid antakse tugisikule, aga mitte lapsele, laps jäetakse vahelt välja.

Uurimuses tuli välja veel, et üks tugisik, töötab ka isikliku abistajana, kuna ta tegeleb liikumispuudega lapsega. Aitab tal liikuda ühest klassis ruumist teise jne. Tugisik on ise teadlik, et teeb isikliku abistaja tööd, kuigi nimetuse järgi peaks olema tugisik. Samuti võib uurimuse põhjal väita, et tugisikud ei tee ise ka vahet kuna nad teevad tugisiku tööd või kuna isikliku abistaja tööd. Selle põhjal võib järeldada, et parem teenuste määratlus aitaks teenust pakkuvatele inimestele selguse tuua.

Koostööd teiste tugispetsialistidega loeti heaks. Tugisik koos teiste spetsialistidega nagu logopeed, sotsiaalpedagoog, psühholoog ja lastekaitsetöötaja moodustavad ühtse meeskonna, kes seisavad laste heaolu ja võimetekohase hariduse saamise eest.

Sotsiaalsetest rollidest tuli välja kõige enam, et tugisikud tunnevad endid ema rollis. Samuti oli veel motiveerija, piiride seadja, turvalisuse tagaja, märkaja, dokumenteerija, hooldaja, isikliku abistaja rollid ja sotsiaaltöötaja roll.

Kokkuvõtvalt võib uurimuse põhjal öelda, et tugisikud kes töötavad haridusasutuses täidavad paljusid erinevaid ülesandeid ja rolle. Kuna nad teevad oma tööd pühendunult, siis on nad nõus igasuguse tööga, sõltumata selle töö sisust, ajast ja kohast, et last aidata maksimaalselt.

Kasutatud kirjandus

1. **Bakk, A., Grunewald, K. (1999)** Vaimupuudega inimeste hoolekandest. Tallinn. AS Koolibri
2. **Daniels, E.R., Stafford, K. (2004)** Erivajadusega laste kaasamine. Tartu. Hea Algus
3. **Dorn, B., Goff, J.B. (2009)** Prader -Willi sündroomiga õpilane. Teavik haridustöötajatele. Eesti Prader-Willi Sündroomi Ühing
4. **Edovald, T. (2003)** Võrgustikutöö võimalusi töös lastega. Tallinn
5. **Haukanõmm, M. (2010)** Sotsiaalsüsteemi võimalused puudega laste õpetamise toetamisel. - Märka ja toeta last. Tallinn.
6. **Kaldoja, H. (2010)** Liikumispuue. – Märka ja toeta last. Tallinn
7. **Karama, A. (2012)** Autismispektri häirega laste ja nende perekondade toetamine: vajadused ja võimalused Raplamaa juhtumite näitel. Diplomitöö
8. **Kivirand, T. (2009)** Haridusliku erivajadusega õppurite haridus. Haridusministeerium. (<http://www.hm.ee/index.php?049580> 02.04.2014).
9. **Kivirand, T. (2014)** Hariduslikest erivajadustest: mõistest, statistikast ja tulevikusuundumustest. Õpetajate Leht (<http://opleht.ee/12969-hariduslikest-erivajadustest-moistetest-statistikast-ja-tulevikusuundumustest/> 15.05.2014)
10. **Klaus, K. (2014)** Tugiisik aitab puudega lapse pereelu korraldada. Pärnu Postimees (<http://www.parnupostimees.ee/mobile/?id=2681426> 25.02.2014)
11. **Klefbeck, J., Ogden, T. (2001)** Laps ja võrgustikutöö. SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus.
12. **Kõrgesaar, J. (2002)** Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitusse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
13. **Kuzemtšenko, M. (2010)** Autism. - Märka ja toeta last. Tallinn
14. **Kuzemtšenko, M. (2011)** Autism. - Meie lapsed. Tallinn
15. **Laherand, M.-L. (2008)** Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn. OÜ Infotrükk
16. **Lastekaitse Liit**(<http://www.lastekaitseliit.ee/lapse6igused/kaasamine/osalus-ja-kaasamine/> 15.05.2014).
17. **Liikumispuuetega Laste Tugiühing** (www.samm.ee 25.03.2014)
18. **Lilleoja, L. (2012)** E-kursuse „Sissejuhatus eripedagoogikasse” materjal. Tallinna Ülikool
19. **Mägi, I. (2014)** Isiklik kirjavahetus.
20. **Padrik, M. (2011)** Erivajadustega laps lasteaias: mõtteid hetkeolukorrast ja võimalustest.(<http://koolielu.ee/info/readnews/136757/erivajadustega-laps-lasteaias->

21. **RHK-10. (1999)** Psüühika- ja käitumishäirete klassifikatsioon. Kliinilised kirjeldused ja diagnostilised juhised. Tartu Ülikool.
22. **Žuravljova, M. (2012)** E-kursuse "Sotsiaaltöö alused" materjalid. Tartu Ülikool
23. **Žuravljova, M. (2013)** E-kursuse "ERIVAJADUSTEGA LASTELE ABI OSUTAMISE SEADUSANDLUS, STRUKTUUR EESTIS NING SOTSIAALVÕRGUSTIK" materjalid. Tartu Ülikool
24. **Tulva, T., Viiralt, I. (2001)** Võrgustikutöö võimalusi laste-ja pereprobleemide lahendamisel. Tulva, T (toim) Laps ja pere tänases Eestis. Teadusartiklite kogumik. Tallinn: AS Spin Press
25. **Vabatahtliku tugiisiku meelespea (2010)** Tallinn. AS Uniprint
26. **Veisson, M. Nugin, K(2009)** Arenguteoreetilisi käsitusi eri autoritelt. Kulderknup. E (toim.) Lapse arengu hindamine ja toetamine. Tartu : Kirjastus Studium

LISA 1

Intervjuu küsimused lasteaia tugiisikule

1. Rääkige mulle oma tugiisiku tööst?
2. Mida te teadsite enne sellest tööst, kui asusite tugiisikuna tööle?
3. Missuguse eripäraga lapsele te olete tugiisikuks?
4. Mis on teie tööülesanded lapsega tegelemisel?
5. Kirjeldage mulle oma koostööst lapsevanematega, õpetajatega?
6. Missuguste raskuste/probleemidega puutute kokku oma igapäeva töös?
7. Mis on selle töö rõõmud ja mured?
8. Mida tahaksite veel lisada?

LISA 2

Intervjuuküsimused kooli tugiisikule:

1. Rääkige, kuidas te sattusite tugiisiku töö peale?
2. Mida te teadsite enne sellest tööst, kui asusite tugiisikuna tööle?
3. Missuguse eripäraga lapsele te olete tugiisikuks?
4. Rääkige mulle oma tööst?
5. Mis on teie tööülesanded lapsega tegelemisel?
6. Kirjeldage mulle oma koostööst lapsevanematega, õpetajatega?
7. Missuguste raskuste/probleemidega puutute kokku oma igapäeva töös?
8. Mis on selle töö rõõmud ja mured?
9. Mida tahaksite veel lisada?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Eveli Allik

(sünnikuupäev: 07.11.1974)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Erivajadusega lapse tugiisikutöö haridusasutuses tugiisikute pilgu läbi,

mille juhendaja on MSW Merle Linno,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 30.05.2014